

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 17 – 2/2010.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/2_10/mckeough2_2_10.pdf]

KIRJA-ARVIO

PUNAVALKEA PSYKOOSI

SILTALA, JUHA 2009: Sisällissodan psykohistoria. Helsinki: Otava. 621 sivua.

Andreas McKeough

Juha Siltala tarkastelee tutkimuksessaan *Sisällissodan psykohistoria* vuoden 1918 tapahtumien taustan, kulun ja jälkinäytösten psykologista ja emotionaalista dynamiikkaa sodan osapuolten – punaisten ja valkoisten – välillä. Siltala pohjaa psykohistoriallisen sotasynteesinsä aineistoon, joka sisältää muun muassa lehdistön, eduskunnan, puolueiden ja sotakuulusteluiden tuottamaa materiaalia sekä muistitietoa. Tutkimus on Siltalan tulkinta sisällissodan kollektiivis-psykologisista vaikuttimista ja seurauksista sekä niiden yhteyksistä sosiaalisiin ja poliittisiin tekijöihin. Psykologisella tasolla huomion saavat Siltalan aineistosta esille nostamat tiedostetut ja tiedostamattomat motiivit ja niiden emotionaaliset ominaispiirteet. Nämä motiivit kytkeytyvät kollektiivisiin pelkoihin, toiveisiin ja fantasioihin sekä osapuolten sisäiseen ja väliseen tunnedynamiikkaan.

Siltalan tutkimus on tieteellinen mutta suunnattu suuremmalle yleisölle. Vaikka Siltala kirjoittaa selkeästi ja tutkimus etenee jouhevasti, on se yksityiskohtaisuutensa ja analyttisen vyörytyksensä tähden suhteellisen raskaslukuinen. Siltala etenee kuitenkin tutkimuksessaan loogisesti. Hän aloittaa esittelemällä sotaa edeltänyttä poliittista ilmapiiriä ja sen syttymisen taustan keskeisiä tapahtumasarjoja. Siltala korostaa sitä, miten sotaan luisuttiin sellaisten päätösten kautta, joita tehtäessä oltiin päättävinä aivan muusta kuin sotaan liittyvistä aiheista ja sodan aloittamisesta. Tässä sodan taustan tarkastelussa huomion keskipisteen saavat yleisen poliittisen ilmaston ja tapahtumien ohella ennen kaikkea Sosialidemokraattisen puolueen linjavedot ja niiden takana seisseiden puolueen johtohahmojen persoonallisuudet ja motiivit. Sodan taustan jälkeen Siltala esittelee sitä diskursiivista, vahvan symbolista ja psykologisoivaa prosessia, jonka kautta tulevan sodan osapuolet loivat ja ylläpitivät toisistaan

viholliskuvaa. Lähes koko loppuosa tutkimuksesta on osoitettu sodan eri tapahtumia, ilmiöitä ja ominaispiirteitä kuvaavan ja arvottavan aineiston psykologisten ja emotionaalisten aspektien monialaiselle tarkastelulle ja analyysille. Aivan lopuksi Siltala vertaa tutkimuksessaan muodostamaansa kuvaa 1990-luvun lama-Suomeen.

SODAN KOMPLEKSINEN PSYKOLOGIA

Siltalan tutkimus on kunnianhimoinen, niin kysymyksenasettelun kuin vastaustenkin osalta. Sisällissodan tausta, sen kulun ja jälkinäytösten psykologinen dynamiikka tutkimuksen aiheena on erittäin laaja ja kompleksinen. Siltala pyrkii hahmottelemaan sisällissodan psykologiaa analysoimalla sekä julkisia että yksityisiä tekstejä. Julkisella tasolla suurimman huomion analyysissa saa lehdistö, yksityisellä tasolla ajan merkkihenkilöiden ja sotavalmisteluihin aktiivisesti osallistuneiden henkilöiden kirjoitukset. Sanansa saavat julki ja analysoitavaksi niin poliitikot, sotilaat kuin taiteilijatkin, mutta paikoin myös ”tavalliset” kansalaiset. Tutkimuksesta eivät paista läpi poliittiset mielipiteet tai vaikuttimet. Kirjan alkupuolella tosin, sodan taustaa ja alkua käsittelevissä osiossa, painottuu punainen perspektiivi, ja vastaavasti lopussa valkoinen. Tämä liittyy sodan kulkuun ja sen vaikutuksiin tutkimuksen aineiston kaltaiseen materiaaliin.

Siltala operoi analyysissaan yhdistelemällä erilaisia psykoanalyttisia ja psykohistoriallisia teorioita, mihinkään tiettyyn teoriaan tai koulukuntaan kiinnittymättä. Tutkimuksen selvänä innoittaja, kuten Siltala myöntääkin, on kuitenkin toiminut Klaus Theweleitin *Männerphantasien*-teos (1977). Siltala käyttää Theweleitiä myös analyysissaan monin paikoin. Varsinaista analyysimenetelmää ei tutkimusta varten ole konstruoitu, vaan analyysi etenee aineiston ja psykoanalyttisen näkemyksen dialogina. Keskeisinä nousevat esiin osapuolten tavat lohkoa ja projisoida kollektiivisia emootioita sekä pyrkimykset ryhmien eheään minäkuvaan. Painottaakseen argumentaatiotaan Siltala on lihavoanut aineistositaateistaan ”fantasiasanoja”. Koska lihavointia esiintyy halki tutkimuksen eikä sanojen valikoitumista ole sen tarkemmin perusteltu, menetelmä ei palvele analyysia kovinkaan kummoisesti.

Siltalan analyysin vahvuudet piilevät historiallisen ja psykologisen tutkimushistorian laaja-alaisessa tuntemuksessa ja soveltamisessa. Analyysin heikkous on paikoittainen psykoanalyttinen ylitulkinta, aineistosegmenttien voimakas ja syvälle vievä tulkinta ilman riittäviä perusteluja. Laaja-alaisesti sodan taustalla vaikuttaneiden motivaatiotekijöiden psykologian kytkeyminen esimerkiksi seksuaalifantasioihin ja ruumiineritteisiin ontuu. Myös Siltalan tapa analysoida punaisen ja valkoisen lehdistön selkeän poliittista ja propagandistista sanomaa sodan polttoaineena toimineen joukkopsykologian heijastajana vieroksuttaa. Kyse on nähdäkseen toisensuuntaisesta ilmiöstä: tämä sanoma heijastaa pikemminkin tekijöidensä, radikaalin lehdistön kohdalla fundamentaalisesti ajattelevien yksilöiden, ajattelumaailmaa ja siten psyykettäkin, ja sen kautta on pyritty vaikuttamaan massoihin. Se ei siis suoranaisesti heijasta massojen psykologiaa, vaan sitä muokkaamaan pyrkivien radikaalien ajatte-

lua ja varsinkin tämän liikkeen propagandistista kärkeä. Lehdistöaineiston analyysin avulla Siltala kuitenkin onnistuu tuomaan esiin sodan osapuolten taustavoiminen ja primus motoreiden motivaatioiden ja emootioiden piirteitä, kuten niihin kytkeytyviä vihatunteita ja osin tiedostamattomiakin mielihaluja.

Vahvimmillaan Siltala on analysoidessaan sodan psykologiaa punaisten ja valkoisten sankariprojektoiden ja niihin liittyvän idealistisen retoriikan avulla. Erityisesti valkoisten uhrimentaliteettia ja nuorten vainajien idealisointia Siltala analysoi hyvin taidokkaasti. Tämä johtuu ehkä siitäkin, että Siltala on kirjoittanut aiemmin tutkimuksen valkoisista nuorista (1999), joten aihepiiri on hänelle tuttu. Valkoisen sankariprojektion ja sen tuottamisen sekä ylläpidon diskurssin analyysi paljastaa paljon sodanjälkeisen valkoisen puolen kollektiivisesta psykologiasta ja myös aatteellisista sotamotiiveista. Tämä kuva täydentyy sodan jälkitoimintaa, laajamittaista poliittista puhdistusta kuvaavien ja arvottavien tekstien analyysillä. Sisällissodan psykohistoria kuvaakin onnistuneimmin, selkeimmin ja suuret linjat tavoittaen, valkoisen osapuolen psykologisia motiiveja ja ideaaleja. Ehkä tähän on syynä se, että sodan jälkeen sen voittajat pyrkivät luomaan aatteellisesti eheän ja virallisen kertomuksen sodasta ja sen syistä, kun hävinneet punaiset oli lyöty hajalle. Sitä vastoin ennen sotaa molemminpuoliset diskurssit olivat olleet heterogeenisempiä. Siltalan tutkimus avaa mielenkiintoisella tavalla näköalaa tämän valkoisen, virallisen totuuden muodostamisen prosessiin ja motiiveihin.

PELKO, VIHA JA VALTA

Siltala maalaa tutkimuksessaan lukijansa eteen kuvan sisällissodasta eräänlaisena kontrolloimattomana yhteiskunnallisena törmäyksenä, jonka voimana toimivat poliittisia erimielisyyksiä keskeisempänä osapuolten väliset pelot ja suoranainen viha. Tähän törmäykseen liittyi molemminpuolista regressiota ja jopa primitiivisyyttä, kuten Siltala on jo ennen *Sisällissodan psykohistoriaansa* esittänyt oivaltavassa artikkelissaan (1993). *Sisällissodan psykohistoriassa* Siltala korostaa osapuolten välistä ymmärtämättömyyttä ja epäluuloa sodan keskeisenä taustatekijänä. Tätä kuilua yritettiin kuroa umpeen kansallisaatteen keinoin. Vuoden 1918 kriisi ja punaisten vallankumous oli tästäkin syystä valtaisa shokki valkoiselle osapuolelle, joka näki alemmat kansanosat lapsenkaltaisina holhokkeina. Tämä shokki ruokki vihaa, joka purkautui sodan jälkeen teloitusten ja vankileirien myötä. Siltala kykenee näkemään aineistonsa avulla hyvin osapuolten välisiin asenteisiin ja näiden asenteiden diskursiiviseen dynamiikkaan. Keskeisenä metaforana sekä ajattelun tapana Siltala näkee porvarillisten kansankerrosten ja alempien yhteiskuntaluokkien suhteen vertautumisen äidin ja lapsen suhteeseen. Tämä huomio on osuva, ja Siltala kykenee sen aineistonsa turvin perustelemaan.

Sisällissodan psykohistorian suurimpana antina pidän Siltalan kykyä tuoda heterogeenisen aineiston avulla esiin sodan taustalla, sen aikana sekä sen jälkeen raivonnutta ja leiskunutta vihaa ja katkeruutta sekä näiden emootioiden taustoja, myös niiden

kytkeytymistä kysymyksiin yhteiskunnallisesta vallasta. Tämän vuoksi tutkimuksella on ehdoton paikkansa sisällissodan tutkimushistoriassa, vaikka Siltalan psykoanalyttinen ote ei aina tunnukaan avaavan aineistosta psykologisia merkityksiä vaan pikemminkin konstruoivan niitä. Jari Ehrnrooth on tutkinut tätä samaa tunnetta punaisen osapuolen kohdalla ennen sisällissotaa ja nostanut tutkimuksessaan esiin punaisen vallankumoussubjektin, johon on koteloitunut arkaaista vihaa. Ehrnroothin tutkimuksessa on ansionsa, mutta pidän Siltalan psykohistoriaa sisällissodan tutkimuksen kannalta merkittävämpänä teoksena, koska siinä ovat tarkasteltavana rinnan sekä valkoisten että punaisten sotasubjektien kollektiivista tunnedyndamiikkaa heijastavat aineistot ajalta ennen sotaa sen jälkinäytöksiin saakka.

KIRJALLISUUS

- EHRNROOTH, JARI 1992: *Sanan voimalla, vihan vallassa. Sosialistiset vallankumousopit ja niiden vaikutus Suomen työväenliikkeessä 1904–1914*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- SILTALA, JUHA 1993: Etninen puhdistus Suomessa. *Historiallinen Aikakauskirja* 2/1993. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura ja Historian Ystävien Liitto.
- THEWELEIT, KLAUS (1977, 1980) 1986: *Männerphantasien. I: Frauen, Fluten, Körper, Geschichte; II: Zur Psychoanalyse des weissen Terrors*. Frankfurt/M: Stroemfeld/Roter Stern.

Filosofian maisteri Andreas McKeough on folkloristiikan jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa.